

גליון תתנג + עדש"ק פרשת תולדות

לקראת שובת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

פלוגת הרמב"ם והראב"ד במעשר קודם מ"ת

"ויתן לך" את כח התשובה!

מה ענין תאומי תמר ליעקב ועשו?

תלונות? תחבולות!

מכון אור החסידות

סניף ארץ הקודש
ת.ד. 2033
כפר חב"ד 6084000
03-738-3734
Likras@likras.org

Or Hachasidus

Head Office
1469 President St. #BSMT
Brooklyn, NY 11213
United States
(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטנוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת תולדות, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תתנ), והוא אוצר בלום בענייני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש צוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כאופן אמירתם, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השק"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט, במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

◇ ◇ ◇

ויה"ר שנוכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונוכה לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא
מכון אור החסידות

תוכן ענינים

מקרא אני דודש..... ב

מהי "ברכת אברהם" שנתברך בה יעקב?

כשהכתוב מפרש את הברכה שנתברך בה יעקב, מדוע הוציא רש"י את הכתוב מפשוטו ומפרש שהכוונה לברכה אחרת? / מדוע נתברך יעקב בברכות אלו דווקא לפני שהלך לישא אשה? / ביאור השייכות בין הברכה שנתברך אברהם לפני שהלך לארץ ישראל להברכה שנתברך יעקב לפני הליכתו לאחר

(ע"פ לקסי שידות ח"ב עמ' 116 ואילך)

פנינים..... ה

ההבדל בין "קיים" ל"עשה" (ע"פ לקסי שידות ח"ה עמ' 107 ואילך)

שמעאל בן אברהם (ע"פ לקסי שידות ח"ז עמ' 221 ואילך; ח"ה עמ' 165 ח"ה עמ' 115)

יינה של תודה..... ו

"ויתן לך" את כח התשובה!

על איזו ברכה אמרו חז"ל "ויחזור ויתן"? / מדוע בעל תשובה הוא "כמעין המתגבר"? / במה שונה תשובת שמעאל מתשובתו של יהודי? / ומדוע נחשב עשו כ"ישראל מומר"? / ברכת יצחק אבינו - נתינת כח לעבודת התשובה

(ע"פ לקסי שידות ח"י עמ' 80)

פנינים..... י

מה ענין תאומי תמר ליעקב ועשו? (ע"פ לקסי שידות ח"ל עמ' 115)

"עלי קללתך בני" - מה נחמה היא זו ליעקב? (ע"פ לקסי שידות ח"א עמ' 56)

חידושי סוגיות..... יא

בגדר חובת כל ישראל לסייע בבנין המקדש

יפלל בגדר החיוב בזה אף שאין מצוה זו חובת היחיד, ויסיק דהוא מחוייב מדין החפצא דהמקדש ולא משום חובת גברא / עפ"ז יוסיף עומק בדברי הרמב"ן בפרשתנו

(ע"פ לקסי שידות ח"ל עמ' 116 ואילך)

תורת חיים..... יד

תלוות? תחבולות!

דרכי החסידות..... טו

החסידות דורשת פעולה

ביאורים בפשוטו של מקרא

כשהכתוב מפרש את הברכה שנתברך בה יעקב, מדוע הוציא רש"י את הכתוב מפרשו ומפרש שהכוונה לברכה אחרת? / מדוע נתברך יעקב בברכות אלו דווקא לפני שהולך לישא אישה? / ביאור השיבות בין הברכה שנתברך אברהם לפני שהולך לארץ ישראל להברכה שנתברך יעקב לפני הליכתו לחרן

ב. הרא"ם כתב: "והא דלא פירש 'את ברכת אברהם' לירושת הארץ .. משום דירושת הארץ מתנה היא - ולא ברכה" (וכן הוא בגור ארי').

לקראת שבת

ה

ויש להוסיף בזה (ואולי זו כוונת הרא"ם והגו"א. וראה באר יצחק כאן), שקשה לפרש "את ברכת אברהם" ביחס לירושת הארץ, משום שהכתוב עצמו מסיים ואומר "אשר נתן אלקים לאברהם", היינו, שהקב"ה כבר נתן את הארץ לאברהם –

ומעתה, איך מתאים לומר על זה "ויתן לך את ברכת אברהם" כברכה העתידה לבוא, בשעה שהארץ כבר ניתנה בפועל בעבר?

אמנם אין זה מספיק:

בפרשת לך לך (טו, יח) נאמר: "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר, לזרעך נתתי את הארץ הזאת." ורש"י מפרש מה שנאמר "נתתי" בלשון עבר – "אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה" [נשינה בזה מהמדרש (ב"ר פמ"ד, כב), ששם איתא: "מאמרו של הקב"ה מעשה"].

והיינו, שבדרך הפשט לא ניתנה הארץ בפועל לאברהם, ורק שכיון שהקב"ה אמר זאת נחשב כאילו כבר נעשה (וראה בארוכה לקו"ש חט"ו ע' 204 ואילך);

ומעתה, מדוע לא נפרש את הכתוב כאן כפשוטו, שיצחק בירך את יעקב שתקויים בו "ברכת אברהם" – שהבטחת הנתינה לאברהם תתקיים בפועל אצל יעקב ובניו, שהם אלו שיירשו בפועל את ארץ ישראל!

ג. והביאור בזה:

בדרך כלל, כשהכתוב מספר על ברכה שנתברך בה פלוני, יש גם נתינת טעם למה התברך בברכה זו, או שהטעם מובן מעצמו מתוך המשך הכתובים.

ולדוגמא, בפרשתנו כאשר יצחק אמר "הנה נא זקנתי .. עשה לי מטעמים .. בעבור תברך נפשי בטרם אמות" (כו, ב-ד) – שנתן טעם על הברכה הבאה עתה;

וכן קודם לכן בפרשתנו, כאשר הקב"ה אמר ליצחק "גור בארץ הזאת" ובירכו (כו, ג ואילך) – ה' זה משום טעם מיוחד, מכיון שיצחק חשב לרדת למצרים והקב"ה רצה שישאר בארץ ישראל (פרש"י שם, ב);

וכן הוא במעשה העקידה, שהקב"ה בירך את אברהם ונתן טעם: "עקב אשר שמעת בקולי" (וירא כב, יח). וכהנה רבות.

אמנם כאן מספר הכתוב שיצחק בירך את יעקב, ולא נתפרש על מה ולמה קיבל יעקב עתה ברכה מיוחדת;

ובשלמא הפסוק הראשון שבברכה, "וא-ל שדי יברך אותך ויפרך וירבך" והיית לקהל עמים, מובן הוא – שכיון ששלחו לישא אשה, בירך אותו בפר' ורבי';

אבל הפסוק השני, "ויתן לך את ברכת אברהם .. לרשתך את ארץ מגורריך" – מה ענינו לכאן, ומה טעם נתברך בו יעקב עתה?

[והרשב"ם מפרש (ועד"ז בחזקוני): "לרשתך את ארץ מגורריך" – מאחר שלא תקח אשה מבנות כנען שהם עבדים, כמו שצוה אברהם ליצחק". והיינו, שכיון שיעקב ישא אשה ראוי, ולא מבנות כנען – לכן יזכה לירושת הארץ.]

אבל ב"פשוטו של מקרא" לא מצינו שהדברים תלויים זה בזה, ובפרשת חיי שרה – שם מסופר שאברהם רצה שיצחק ישא אשה ממשפחתו ולא מבנות כנען – לא נזכר כלל שזה שייך לירושת הארץ].

ד. וליישב זה מחדש רש"י, ש"ברכת אברהם" גם היא שייכת לזה שיעקב הלך לישא אשה ולהקים משפחה, כי הכוונה היא לאותה ברכה שנתברך אברהם בענין הזרע: "ואעשך לגוי גדול" – שיהיו לו הרבה צאצאים, "והתברכו בזרעך" – שצאצאיו יהיו מבורכים וכולם יתברכו בהם.

ואף שיצחק עצמו נתברך מהקב"ה בברכות אלו, וכמו שכתוב בפרשתנו (כו, ד): "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים .. והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" – ואם כן, למה צריך להרחיק ברכתו ל"ברכת אברהם", ולא די לו לברך את יעקב בברכותיו שלו?

יש לבאר, שיעקב נזקק דוקא ל"ברכת אברהם", כי יעקב הרי עמד לצאת לדרך, שבדרך הטבע היא "ממעטת פרי" ורבי' וממעטת את השם" (פרש"י לך יב, א). ולכן בירכו יצחק באותה ברכה שניתנה לאברהם כשעמד לפני ה' לברכה בדרך ("לך לך מארצך") "ואעשך לגוי גדול", שהקב"ה בירך את אברהם שאצלו ההליכה בדרך לא תמעט את הזרע, ואדרבה בזכות הליכה זו יתברך יותר – שכן יהי' אצל יעקב, שאף שהולך הוא לדרך רחוקה (ולא כאביו יצחק שלא יצא מארץ ישראל), הנה תתקיים בו "ברכת אברהם" שנתברך דוקא בזכות ההליכה.

[ובזה יומתק שיצחק שלח את יעקב לבית לבן, ולא שלח שליח להביא האשה משם. ואף שבפשוטו הי' מוכרח יעקב לברוח מפני עשו אחיו – הנה כתבו המפרשים (אור החיים עה"פ ועוד), שיצחק לא ידע מזה, כיון שרבעק לא סיפרה לו את כל הענין;

כי רצה שתתקיים ביעקב "ברכת אברהם", והוא התברך כשהלך בדרך דוקא, ולא במקומו].

ה. אך עדיין קשה, איך מתאים כל זה עם סיום הפסוק, שמפורש בו שהברכה היא לענין ירושת הארץ – "לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם"!
והביאור בזה:

יצחק שלח את יעקב לצאת מארץ ישראל ולבנות את ביתו בחוץ לארץ, ואדרבה: יצחק ברך את יעקב שדוקא בזכות ההליכה בדרך תקויים בו ברכת "ואעשך לגוי גדול" (כנ"ל);

אמנם עשו אחיו נשאר במקומו, בארץ ישראל ובסמיכות ליצחק – ואפשר הי' להבין שעשו ישאר ה"מוחזק" בארץ ישראל, לאחר שיעקב יצא ממנה והלך להקים את ביתו דוקא בריחוק מקום (ראה גם אלשיך כאן).

ולזה הוסיף יצחק והדגיש, "לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלקים לאברהם": אף שיעקב יצא מארץ ישראל לזמן מה, נשארת ארץ ישראל שייכת לו. ואדרבה: מכיון ש"ברכת אברהם" לענין הזרע המבורך תתקיים ביעקב, הרי פשוט שגם הארץ – שאותה "נתן אלקים לאברהם" – שייכת היא דוקא ליעקב וזרעו אחריו.

ובאמת שיש להרחיב בדיוקי הלשונות ברש"י וכו', ועוד חזון למועד בעז"ה.

התורה" משמע שלא הי' בזה אלא מעשה האדם בלבד, אבל לא חל על מעשה זה גדר של קיום מצוה, מאחר שעדיין לא היו תורה ומצוות בעולם.

ועל זה הוסיף רב וחידוש, שאף שלא נצטווה אברהם על התורה, מכל מקום "קיים את כל התורה" היינו שהי' בזה גדר קיום מצוה, כי עצם ה"חפצא" דתורה ומצוות כבר הי' קיים בעולם.

ישמעאל בן אברהם

וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת
ישמעאל בן אברהם
(כח, ט)

יש להקשות (ראה יפ"ת לב"ר כאן, עץ הדעת טוב (להרח"ו) ח"ב ל, ב, ועוד): למה הזכיר הכתוב "בן אברהם", והרי ידוע לכל שישמעאל הוא בנו של אברהם אבינו?

ויש לבאר:

כל כוונתו של עשו בנישואין אלה היתה כדי להטעות את אביו ולהראות שהוא צדיק (ראה פירש"י לעיל כו, לד. וישלח לו, ב), וכיון שנישואין אלו היו לאחר שיעקב נצטווה שלא לקחת אשה מבנות הארץ אלא ממשפחת יצחק, הלך עשו אל ישמעאל כדי לקחת את בתו לאשה, כדי להראות בזה שהוא צדיק עוד יותר מיעקב, ובשני דברים: א. עשו הלך אל ישמעאל מעצמו, ללא ציווי. ב. עשו לא נשא סתם אשה ממשפחת יצחק, אלא את נכדתו של אברהם אבינו בעצמו.

וזהו שמדגיש הכתוב: "וילך עשו אל ישמעאל" - מעצמו; "ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם" - נכדתו של אברהם אבינו.

ההבדל בין "קיים" ל"עשה"

עקב אשר שמע אברהם בקולי
(כו, ה)

מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי כי
(משנה סיום מסכת קידושין)

בגמ' יומא (כח, ב) איתא: "אמר רב, קיים אברהם אבינו את כל התורה כולה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'". והקשה המהרש"א (חדא"ג ד"ה קיים, וכן הקשו בכ"מ) מה בא רב לאשמעין, והרי זו משנה מפורשת בקידושין.

ויש לומר, שישנו חילוק מהותי בין לשון המשנה "עשה אברהם את כל התורה עד שלא ניתנה" ובין לשון רב "קיים אברהם את כל התורה כולה" (ראה גם מהרש"א שם, שירי קרבן לירושלמי סוף קידושין, ועוד שחלקו בין עשה אברהם וקיים אברהם, וראה במקור הדברים מה שקשה על דבריהם):

בענין המצוות שקודם מתן תורה יש לחקור אם גם לפני מתן תורה הי' "חפצא" של תורה ומצוות, שהרי "אלפיים שנה קדמה תורה לעולם" (ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. ועוד), אלא שעדיין לא היתה "חובת גברא" לקיימן, או שמא לא היתה מציאות של תורה ומצוות בעולם כלל, כי רק במתן תורה נתחדשה ה"חפצא" של תורה ומצוות בעולם למטה (וראה במקור הדברים שציין לכו"כ ספרים הדנים בזה).

ויש לומר שזהו החידוש במאמר רב על מאמר המשנה:

מלשון המשנה "עשה אברהם את כל

המדרש
לעילוי נשמת

הרה"ח ר' יהודה לייב ב"ר

מדרכי אברהם ישעי'

ע"ה נפטר

מזכור ב"ק אדמו"ר ז"ע

נלב"ע י"ד ניסן ה'תשס"ב

הנצחה

יְיָהּ שֶׁל תּוֹרָה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך ההסידות

"ויתן לך" את כח התשובה!

על איזו ברכה אמרו חז"ל "ויחזור ויתן"? / מדוע בעל תשובה הוא "כמעין המתגבר"? / במה שונה תשובת ישמעאל מתשובתו של יהודי? / ומדוע נחשב עשו כ"ישראל מזמר"? / ברכת יצחק אבינו – נתינת כח לעבודת התשובה

על ברכת יצחק ליעקב "ויתן לך האלקים" (פרשתנו כז, כח), אמרו חז"ל (הובא בפרש"י) שתוספת הוא"ו "ויתן", מורה על כך שיש כאן נתינה שני' – "יתן, ויחזור ויתן".
ויש לתמוה:

אדם בשר ודם הוא מוגבל, וגם נתינתו היא מוגבלת, וממילא שייך לומר עליו "יתן ויחזור ויתן", שמכיוון שנתינתו הראשונה הייתה מוגבלת, הרי הוא יכול להשלים את הנתינה ולהוסיף עלי'.

אבל הקב"ה הוא אין סוף, ואינו מוגבל ח"ו בשום הגבלה, ונתינתו היא שלמה ומושלמת, בלי גבול ותכלית. ואם כן, מה שייך לומר כלפי מעלה "יתן ויחזור ויתן"; הלא מכיוון שנתן הקב"ה נתינה אחת, כלולות בה כבר כל ההשפעות בלי גבול וקץ, ואין מקום לנתינה נוספת?

ואילו הי' מדובר בברכה על עניין פרטי, או ברכה לאדם פרטי, הי' אפשר לומר ש"ויחזור ויתן" הוא בשביל הוספת עניינים אחרים בברכה, או לצרף עוד מתבכרים.

אבל אי אפשר לומר כן על ברכת "ויתן לך": ברכה זו ניתנה ליעקב, שהוא כולל את כ"ל הנשמות כולן (ראה תניא אגרת הקודש ס"ז); וכמו כן אינה ברכה בעניין מסוים, אלא כוללת את כ"ל ההשפעות הגשמיות והרוחניות, מ"טל השמים" עד "משמני הארץ".

ואם כן, צריך להבין מה חסר ב"יתן" הראשון, שעליו הוסיף יצחק ובירך "ויחזור ויתן"?

לקבל מן הרב את כח החידוש

ויובן הדבר בהקדים משל משני סוגי תלמידים היושבים לפני רבם:

א. התלמיד מקבל את השפעת הרב באופן הנעלה ביותר, עד ששכלו מתאחד ומתעצם עם העניינים שלמד מן הרב. אמנם, קבלה זו לא פעלה בתלמיד את היכולת להמשיך ולחדש על אותה הדרך בכוח עצמו.

ב. התלמיד מקבל מן הרב לא את התורה בלבד, אלא גם את יכולת החידוש וההוספה, והרי הוא מוסיף ומחדש על פי דרך רבו, בכוח עצמו.

שני סוגים אלו מבוארים בפרקי אבות (פ"ב מ"ח (בסידור אדמו"ר הזקן - מ"ט):

א. "בור סוד שאינו מאבד טיפה" - הוא הסוג הראשון שנתבאר למעלה. תלמיד זה, מקבל את ההשפעות מרבו באופן נעלה, והרי הוא כ"בור סוד" שאינו מאבד טיפה ממה שמשפיעים בו. אמנם, על אף גודל מעלתו, תלמיד זה אינו יכול להוסיף ולחדש בתורת רבו.

ב. "כמעין המתגבר" - הוא הסוג השני האמור למעלה. תלמיד זה, מקבל מן הרב גם את יכולת החידוש וההוספה בכוח עצמו, כאותו מעיין המתגבר שמוסיף מים מעצמו ללא הגבלה.

והנה, עם היות ש"בור סוד שאינו מאבד טיפה" היא מעלה גדולה מאוד, ועד שאמרו חז"ל על ר' אליעזר בן הורקנוס שהי' כ"בור סוד", שבכוחו להכריע במאזניים את כל חכמי ישראל" גם יחד, מכל מקום ב"כמעין המתגבר" יש יתרון גדול לגבי מעלת "בור סוד". וכפי שאמרו על ר' אלעזר בן ערך שהי' "כמעין המתגבר", שבכוחו להכריע את כל חכמי ישראל, "ור' אליעזר בן הורקנוס אף עמהם".

והטעם לכך הוא, משום שהחכמה שב"בור סוד" היא מוגבלת, ויש בה רק מה שקיבל מרבו ולא יותר. ולעומת זאת, "מעין המתגבר" יש בכוחו להוסיף ולחדש בלי הגבלה.

אמנם, זאת צריך להוסיף ולהדגיש, שכוח החידוש של "כמעין המתגבר" אינו מכוחו העצמי של התלמיד, אלא גם כח זה גופא קיבל התלמיד מן הרב. וכל החידושים שמחדש יסודם בהשפעה שקיבל מרבו. וכן מצינו גם בר' אלעזר בן ערך, שמעלת היותו כ"מעין המתגבר", מצוינת במשנה בהמשך לכך שנמנה בין תלמידיו של ר' יוחנן בן זכאי.

היכולת להוסיף בהשפעת השי"ת

וכשם שהוא בתלמידים, כן הוא גם בהשפעת טוב גשמי ורוחני מאת השי"ת, שיש בה שני פרטים: א. קבלת ההשפעה עצמה. ב. היכולת לנצל את ההשפעה ולהוסיף בה בכוח עצמו.

והן הן שתי ה"נתינות" ב"יתן ויחזור ויתן":

"יתן" הראשון היינו שהקב"ה משפיע לאדם השפעה מושלמת ללא הגבלות. ואחר כך

נוסף "ויחזור ויתן", שהאדם יקבל את ההשפעה באופן שהוא יכול לנצלה ולהעצימה בכוח עצמו.

וגם כאן יש להדגיש, שכאשר האדם מנצל את הנתינה ומעצימה בכוח עצמו, אין זו ח"ו פעולתו של האדם מכוחו ועוצם ידו, אלא זה גופא הוא חלק מהשפעת השי"ת, שנותן לו את הכוח לנצל ולהגביר את ההשפעה בכוח עצמו.

והנה, על פי היסוד שנתבאר בעניין "ויחזור ויתן", יש לבאר אשר בברכה זו ניתן הכוח לשתי הדרכים הכלליות בעבודת השי"ת: עבודת הצדיקים ועבודת הבעלי תשובה, וכפי שיתבאר להלן.

בעל תשובה הוא "כמעין המתגבר"

עבודת הצדיקים ועבודת בעלי תשובה, הנה מקבילות למעלות של "בור סוד" ושל "כמעין המתגבר":

הצדיק הולך ישר דרכו. הוא לומד תורה ומקיים מצוותי' כפי שציווה הבורא ית"ש, והרי הוא כלי ראוי לקבל את ההשפעות הקדושות שעל ידי התורה ומצוותי'.

אמנם, המשכת הקדושה שבעבודת הצדיק, היא דווקא באותן ההשפעות שנקבעו להיות נמשכות על ידי קיום המצוות, ואין הצדיק יכול להמשיך יתר על מה שקבע הקב"ה בשכר המצוות ופעולתן. ועל כן נמשל הצדיק ל"בור סוד שאינו מאבד טיפה", כי הוא מקבל את כל המדרגות הרוחניות בשלמות, אך אינו מוסיף ומחדש בעניין השפעה האלוהית.

לעומת זאת, הבעל תשובה, לאחר שעזב את דרך חטאו בתשובה מאהבה, הרי "זדונות נעשות לו כזכיות" (יומא פו, ב). אין הוא ממשיך רק את ההשפעות הקדושות הקבועות בקיום המצוות, אלא מוסיף ומחדש השפעות עצומות וחדשות, על ידי שמהפך את הזדונות לזכיות.

ונמצא, שהבעל תשובה הוא "כמעין המתגבר": מצד סדר העבודה הרגיל, אי אפשר להעלות את ניצוצות הקדושה הטמונים בתוך הדברים האסורים. ואילו הוא, כאשר חוזר מחטאיו בתשובה נכונה, מעלה עמו גם את החיות הקדושה שהייתה טמונה בדברים האסורים שחטא בהם (ראה תניא פ"ז). והיינו שמוסיף ו"מתגבר" בהשפעה האלוהית הקבועה מלמעלה, שלא על פי הסדר הרגיל.

וגם גבי מעלת הבעל תשובה יש להדגיש, שיכולתו להוסיף ולהגביר את השפעת הקדושה שלא על דרך הרגיל, אינה מכוחו ועוצם ידו ח"ו. כל עיקר הכוח להתעורר מעצמו ולשוב בתשובה, ניתן גם הוא מלמעלה. וכח זה גופא כולל את היכולת להוסיף ולחדש על ההשפעות האלוהיות שעל דרך הרגיל.

וכשם שנתבאר שב"מעין המתגבר" יש מעלה על "בור סוד שאינו מאבד טיפה", כן הוא גם בעבודת התשובה, שיש בה מעלה על עבודת הצדיקים:

עבודת הצדיקים יש לה הגבלה ומדידה. עבודתם מסודרת בעילוי אחר עילוי, ואין בה קפיצה ודילוג בהתעלות עצומה בבת אחת. ואילו עבודת הבעלי תשובה אין לה גבול ומדידה, והם יכולים ברגע אחד להתעלות התעלות עצומה בלי גבול. וכפי שאמרו בזהר (ח"א קכט, א): "זכאין אינון מאריהון דתשובה, דהא בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא, קריבין לגבי קב"ה . . ובחילא סגיא".

יצחק נתן את הכוח לעבודת התשובה

כאשר בירך יצחק את יעקב, הרי בירכו בהשפעות גשמיות ורוחניות "מטל השמים ומשמני הארץ". ובאופן שגם יוכל לנצל את ההשפעה בכוח עצמו ולהוסיף בה, "יתן ויחזור ויתן".

ועל פי המבואר בעניין עבודת הצדיקים ובעלי תשובה, יש לומר, שבברכת "ויתן לך" ניתן הכוח גם לשני סוגי העבודות של צדיקים ובעלי תשובה. עבודת הצדיקים – שהיא באופן של "ויתן", קבלת ההשפעות מלמעלה; ועבודת הבעלי תשובה – שהיא באופן של "ויחזור ויתן", התגברות וחידוש השפעות אלוניות שלא על דרך הרגיל.

ואכן, רואים זאת בתולדות האבות הקדושים, שעניין התשובה נתחדש לאחר ברכת "ויתן לך":

עד ברכת יצחק ליעקב, לא הייתה מציאות של עבודת התשובה לאמיתתה, כפי שהיא אצל בני ישראל.

[ואף שישמעאל שב בתשובה (רש"י חיי שרה כה, ט), לא הייתה זו אמיתת עבודת התשובה של ישראל. יהודי נשאר יהודי גם בעת החטא רח"ל, וכפי שאמרו חז"ל "אף על פי שחטא ישראל הוא" (סנהדרין מד, א). ולעומת זאת, כאשר חטא ישמעאל, התנתק מאברהם אבינו, וכפי שרמזו חז"ל (פסחים נו, א. וראה אור התורה וירא צג, ב) באמרם "אברהם יצא ממנו ישמעאל", שפירש והתנתק ממנו. וכאשר חזר בתשובה, נעשה כמציאות חדשה וכקטן שנולד, ולא שהחוטא עצמו חזר בתשובה].

ומשבירך יצחק את יעקב "יתן ויחזור ויתן", המשיך בכך את הכוח גם לעבודת התשובה של בני ישראל.

ובאותו זמן כבר באה האפשרות לזה, בבנו של יצחק, עשו. כי הגם שגם בעשו נאמר "יצחק יצא ממנו עשו" (פסחים שם) מכל מקום אמרו חז"ל שעשו הי' כ"ישראל מומר" (קדושין יח, א). והיינו, שגם בשעת חטאיו נותר קשור ומחובר ליצחק. ועל כן שייכת בו עבודת התשובה [וראה במקור הדברים שמהאי טעמא גופא רצה יצחק לברך את עשו, בכדי שישבו בתשובה, אלא שבאמת עניין התשובה בשלמות שייך רק ביעקב ובניו].

”עלי קללתך בני” – מה נחמה היא זו ליעקב?

ותאמר לו אמו עלי קללתך בני
(כז, יג)

יש לתמוה: מה נחמה היא זו ליעקב שאמו תקבל על עצמה את קללתו? וכי לא חפץ יעקב בטובת אמו לפחות באותה מדה שחפץ בטובת עצמו (ראה גם של”ה חלק תושב”כ פרשתנו)?!

יש לבאר בדרך הפנימיות:

ברכות יצחק היו ברכות נעלות ביותר, ונמשכו ממקום שהוא למעלה מטעם ודעת. ולכן, כדי שיהי’ יעקב כלי ראוי לקבל ברכות נעלות אלו, הי’ גם הוא צריך להעמיד עצמו במקום נעלה יותר מן השכל. וזאת ע”י עבודת מסירות נפש, כי מסירת נפשו וחיוו והעמדת עצמו בסכנה היא עבודה שלמעלה מטעם ודעת.

ולכן אמרה רבקה ליעקב ”עלי קללתך בני”, היינו שהיא מוכנה למסור נפשה ולקבל על עצמה את קללתו, כדי להראות ליעקב שקבלת ברכות אלו דורשת מסירות נפש. ומענה זה פעל גם אצל יעקב תנועה של מסירות נפש, ועי”ז הי’ ראוי לקבל את הברכות.

מה ענין תאומי תמר ליעקב ועשו?

וימלאו ימי’ ללדת והנה תומם בבטנה
וימלאו ימי’ – אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה, שלא מלאו ימי’, כי ל’ חדשים ילדתם. והנה תומם – חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחר צדיק ואחר רשע
(כה, כד. רש”י)

יש לבאר בדרך הרמז כוונת רש”י בהזכרת תאומי תמר כאן:

תיקונו של עשו יהי’ בביאת המשיח, כמ”ש ”ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה’ המלוכה” (עובדי’ בסופו), והרי המשיח הוא מבני בניו של פרץ (ראה אגדת בראשית סו”פ סג. וראה ב”ר פפ”ה, יד ובפרש”י שם), מבני תמר. וזהו שרמז כאן רש”י, שתיקונו של עשו, שעליו נאמר ”תומם” חסר, כי הוא רשע, יהי’ על ידי בן בנו של פרץ, שעליו נאמר ”תאומים” מלא, כי הוא הצדיק שיבטל את הרוע של עשו.

הידושי סוגיות

עיון ופולחן בסוגיות הפרשה

בגדר חובת כל ישראל לסייע בבנין המקדש

יפלה בגדר החיוב בזה אף שאין מצוה זו חובת היחיד, ויסיק דהוא מחוייב מדין החפצא דהמקדש ולא משום חובת גברא / עפ"י יוסיף עומק בדברי הרמב"ן בפרשתנו

זו על כל אחד לבנות ולסעד כו'. וי"ל שב"הכל חייבין כו'" לא מיירי הרמב"ם בחובות גברא, אלא הוא דין בחפצא דהמקדש, פירוש שאין זו חובת גברא לקיים מצות ועשו לי מקדש (שהרי מצוה זו היא לא על היחיד), אלא שהוא דבר המתחייב מצד החפצא דהמקדש, שגדר בנין המקדש (שמחוייב הציבור להקים) מחייב שבנינו יהי' על ידי הציבור עצמם, "ועשו לי מקדש", היינו שתהי' בזה עשיית כלל ישראל (ולכן שייך זה לכל ישראל אנשים ונשים). ומחזור דלא שייכא בזה כללי חובות גברא, כגון פטור נשים ממ"ע שהזמ"ג, כי חובת הנשים כאן אינה מצד חובתן מצ"ע בקיום מצוה פלונית אלא שכדי שיהי' כאן חפצא דמקדש נצרך שתהי' בו עשי' של כלל ישראל.

כתב הרמב"ם בפרק א' מהל' בית הבחירה הי"ב לענין מצות בנין המקדש "הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים כמקדש המדבר". וכבר פלפל הגאון מרוגצוב (צפע"נ הפלאה בהשטות נד, א) בהא דאף נשים חייבות לבנות ולסעד בעצמם כו', והלא בנין המקדש הוא מ"ע שהזמן גרמא כמו שכתב הרמב"ם גופי' בהלכה דנן דאין בונין את המקדש בלילה שנאמר וביום הקים את המשכן, ביום מקימין לא בלילה.

ונראה לומר בזה, בהקדים דיל"ע טובא בגדר עצם חיוב זה על הכל לבנות כו', כי כבר ביאר הרמב"ם בסהמ"צ בסוף חלק המ"ע דמצות בנין מקדש היא מהמצוות שהן חובת הציבור ולא חובתו של כל איש ואיש (וכ"כ החינוך מצוה צה בסופה), וא"כ דרוש ביאור מהו פשר חובה

[ודו"ק ותמצא שכמה הלכות שכתב

הבנין, שהבנין מחייב שתהי' בזה עשי' דישאל כו', י"ל דכן הוא גם בשייכות למקום הבנין וצורתו וכו', שבזה תלוי' קדושתו - דאף ש"ושכנתי", השראת הקדושה, במקום זה באה משמיא, צ"ל בזה מקודם קיום מצות "ועשו", הכנה ע"י האדם. והנה, מצינו שחיוב עשי' של האדם כולל יתרה מזה, שידרוש ויתייגע למצוא את המקום שבו יקום המקדש וכו', כדאיתא בספרי ראה יב, ה "כול תמתין עד שיאמר לך נביא ת"ל לשכנו תדרשו ובאת שמה, דרוש ומוצא ואח"כ יאמר לך הנביא". והיינו לפי שהמכוון והמטרה של הציווי "ועשו לי מקדש" הוא, שהמקדש יבא ע"י עשי' ויגיעת האדם, באופן של "דרוש".

ונראה לומר רמז מפרשתנו לגדר זה של המקדש המחייב עשי' והשתדלות של האדם כו'. דהנה הרמב"ן בפרשתנו (כו, כ) האריך ע"ד הבארות דיצחק, "יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר העתיד, כי באר מים חיים ירמוז לבית אלקים אשר יעשו בניו של יצחק ולכן הזכיר באר מ"ח כמו שאמר מקור מים חיים את ה' כו'" (עיי"ש שהאריך אין רומזים ג' בארות לג' בתי מקדשות). ונראה לחדש דרמז גדול יש כאן לא רק בעצם ההשוואה בין המקדש לבאר מים חיים, אלא גם בהשוואה דמעשה חפירת הבארות למעשה בנין המקדש.

ובהקדים, דבמקוואות מצינו בכללות ב' סוגי מקוואות שנשתנו דיניהם זה מזה (עיין בפ"ק דמקוואות ובבב"ב דעה ס"ו ר"א),

כאן הרמב"ם הן נמי כעין הנ"ל, דלא מיירי בדינים שבחובות גברא, אלא בדברים המתחייבים מצד החפצא דהמקדש. וכגון דין הסמוך בהלכה דנן, ד"אין מבטלין תינוקות של בית רבן לבנין", דלכאורה כבר כתבו לדין זה בהל' ת"ת (ואכן שם הוא מקומו, דת"ת דוחה בנין המקדש), ומה טעם חזר וכפל הדין כאן, אלא די"ל דבהל' ת"ת מיירי מדין ת"ת שאינו נדחה אפילו בשביל בנין בית המקדש, וכאן הוסיף מדין בנין ביהמ"ק, שגם מצד החפצא דביהמ"ק אין מקום לבטל תשב"ר לבנינו (ובפרט את"ל שהלימוד של תשב"ר מסייע בקיום בנין הבית). ועד"ז הוא בגופא דינא ד"אין בונין את המקדש בלילה שנא' כו', דמצינו לפרש שאינו מצד איסור גברא שיש בדבר, אלא משום הביהמ"ק, דהקמת לילה פסולה להקרבת היום (כמ"ש בירושלמי ריש יומא) - ראה מש"כ בזה בביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה יג. וכן הדין שכתב הרמב"ם כאן "ועוסקין בבנין מעלות השחר עד צאת הכוכבים", דכמבואר בתוס' (ב"מ פג, ב) דין זה אינו לפי שאז הוא זמן מלאכה של הגברא, כי זמן מלאכה הוא מהנץ ולא מעמוד השחר, אלא "משום כבוד ביהמ"ק הוי מקדמי טפי". וכן הדין "ואין בנין ב"ה דוחה יו"ט" ג"כ אינו (רק) משום האיסור שעל הגברא במעשי הבנין, כ"א מצד החפצא דביהמ"ק עצמו, שהרי למדוהו ממקרא ד"את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו (אני ה' כולכם חייבים בכבודי אתם) והמקדש חייבין בכבודי כו'" (פרש"י שבועות טו, ב מיבמות ו, א).

וע"פ היסוד הנ"ל בנוגע למעשה

(ראה מקואות שם מ"ו), אלא כמים חיים שגם זב כו' טובל בו. ובשו"ת משכנות יעקב יו"ד סמ"ה כתב בהמשך לדברי מהרי"ק "ומקרא מלא הוא ויחפרו עבדי יצחק כו' וימצאו שם באר מים חיים, הרי להדיא דבאר חפורה מקרי מים חיים".

ומעשה י"ל דהוא הוא הרמז בהשוואה לבית המקדש ובנינו, דהנה תכליתה של מצות עשיית המשכן וביהמ"ק הוא השראת השכינה משמיא, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", ויחד עם זה נצטוונו "ועשו לי מקדש", דצ"ל לפני ה"ושכנתי" עשיית ופעולת האדם (כולל, כנ"ל, החיוב שבספרי לדרוש וליגע במציאת המקום כו', בדוגמת "באר" שבא ע"י תפיסת ידי אדם באופן של עבודה ויגיעה למצוא המים כו').

דיש מקוה מים הנעשה בידי אדם, ויש מעין שהוא בידי שמים ואין בו תפיסת ידי אדם. והנה בנוגע לבארות יש לחקור בגדרם, כי יש בהם ב' קצוות, כי נעשו על ידי חפירת האדם בעבודה ויגיעה, ולאידך נביעת המים בהבאר (שזהו עיקר ענינו) אינה באה ע"י פעולת האדם, אלא שעל ידי עבודתו בחפירת והסרת העפר פורצים המים הנמצאים תחת האדמה בתוך הבאר. והנה כתב הב"י (ביו"ד שם) דבארות העשויים בידי אדם שמים נובעים מהם אף ע"פ שאין מימיהם יוצאין לחוץ דין מעין גמור יש לו, ובשו"ת מהרי"ק סי' נו ביאר הטעם, ד"אין בהווית המים שום תפיסת ידי אדם אלא שחפר בקרקע כדי לגלות המים (אע"ג דע"י אדם נתגלו המים) פשיטא דדין מעיין גמור יש לו". וע"ש עוד במהרי"ק שבאר שיש לו דין לא רק כמעין סתם שכשר במימיו מועטין כו'.

תלונות? תחבולות!

בעקבתא דמשיחא ההכרח לנצל כל רגע ורגע

אבל נכון עוד יותר שלא להכנס עמו כלל בשקו"ט, כי חבל הזמן על זה, נוסף על הענין דכל המתאבק עם מנוול כו', אלא ירגיז עליו את יצרו הטוב, ויבאר לעצמו אשר אף שנאמר בדרא דעקבתא דמשיחא כי לא בחפזון תצאו, הדברים אמורים כשתתחיל הגאולה והיציאה מהגלות בפועל, משא"כ בהרגעים האחרונים דימי הגלות, אדרבה כל רגע ורגע מתגדל ערכו יותר ויותר, כיון שעוד מעט ויגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ (שבת קנא, ב), ולכן ההכרח לנצל כל רגע ורגע באופן היותר מועיל.

וכיון שמעט אור דוחה הרבה חשך, פשוט שהעבודה בתורה ומצות באופן ישר מועילה יותר מאשר דיחוי החשך ע"י שקו"ט עם היצה"ר.

ועפ"ז מובן ג"כ ההכרח להרבות בלימוד פנימיות התורה - המביא לאהבתו וליראתו (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ב, הקדמת ס' החינוך בסופה) ובכל יום דוקא, כיון שקב זה מגין על כור של לימוד נגלה דתורה וכהוראת חכמינו ז"ל (שבת לא, סוף ע"א) אמר לי מוטב אם לא כו'. וכמבואר בארוכה בלקו"ת ויקרא (ו' ע"א) עיי"ש.

ויה"ר שהשורות האלו המועטות בכמות בערך הענין - ישיעו עליו שיעשה טופח, ע"מ להטפח בענין זה גם על חבריו.

(אגרות קודש חו"ג אגרת ד'תש"א)

התלונות על מצבו הם מתחבולותי של נפש הבהמית

במענה על מכתבו מ... מלא תלונות על מצבו ושאינו רואה הצלחה וגם בהשפעתו על החברים וכו'.

וכבר ידוע פתגם כ"ק רבותינו נשיאינו הק' כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' לדבר זה - אפילו אם המניעה היא מענין היותר נעלה - הוא רק מתחבולותי של נפש הבהמית.

וככל הדברים האלה הוא בהנוגע אליו: באם התלונות האמורות מוסיפות בו מרץ בלימוד התורה וקיום המצות והפצת המעינות חוצה, אפשר ואולי כדאיות הן, אף שלא זוהי דרך החסידות דעבדו את ה' בשמחה.

אבל אם נכון החשש שלי - תלונות אלו מחלישות אותו בכל הנ"ל, וכהתחבולה המנוסה של היצה"ר לומר לאדם "כיון שבלאו-הכי אינך מצליח ולא תנצח אותי, אין כדאי גם להתחיל בזה וכו'" ח"ו.

והשקר דטענה זו מבואר, שהרי הובטח כל אחד מאתנו בתוך כלל ישראל שיש לו חלק לעולם הבא, ולא ידח ממנו נדח.

ובדורנו זה מתוספת עוד נקודה בזה, וכמבואר במאמרי דשבת פ' עקב ושופטים אלו: והי' עקב - בעקבתא דמשיחא - תשמעון את המשפטים האלה - ודאי, לפי שהוא דור היותר אחרון ואין זמן לדחות הבירורים, ולזאת תשמעון ודאי - הרי בהתבוננות קלה יכול להוכיח להמלך זקן שאינו אלא כסיל בערמומית זו.

החסידות דורשת פעולה

כמה מן הרגש אלקי ישנה באותה הצעקה הרישית הממושכה האמור במכתבו באופני התפלה של החסיד המשכיל הנודע הר"ר חיים דובער ושל כבוד אביו החסיד נשמתם עדין, בישבם שעה ארוכה עטופים ומעוטרים בטלית ותפילין ומתבוננים בהשגה עיונית של תורת החסיד[ות], ובהגיעם לנקודת ההכרה במי שאמרו והי' העולם, היו צועקים מנהמת לבם, או נוואלד

קורת רוח לנשמת אבותיו ואבות אבותיו

חבל על דאבדין רשימתם של זקני החסידים אשר לטל אורות ולימוד מוסד הם בתולדות דברי ימי החסידות.

אחד היסודות בתורת חסידות חב"ד הוא אשר כל אחד ואחד מהחסידים צריך להיות פועל שוקד בעבודת החסידות, ולא . . . דהעיקר הוא רק ההתקשרות להצדיק, והצדיק מעלה המקושרים אליו.

תורת החסידות חב"ד פרושה וגלוי' היא לכל אשר ילמדה בחכמה בינה ודעת, והיא הנותנת הוראות בארחות חיים, בחיים היום יומי, בין בדברים שבין אדם למקום ובין בדברים שבין אדם לחבירו.

תורת החסידות חב"ד דורשת מכל אחד ואחד, גם מגזע החסידים, אשר פעול יפעול איזה פועל טוב במהלך רוחה הקדושה של החסידות, אשר בזה יעשה קורת רוח לנשמת אבותיו ואבות אבותיו אשר מסרו נפשם על דרכי החסידות והחסידים.

צעקה חרישית בתפלה

כמה מן הרגש אלקי ישנה באותה הצעקה חרישית הממושכה האמור במכתבו באופני התפלה של החסיד המשכיל הנודע הר"ר חיים דובער [ווילענסקי] ושל כבוד אביו החסיד [הר"ר זלמן זלטופולסקי] נשמתם עדן, בישבם שעה ארוכה עטופים ומעוטרים בטלית ותפילין ומתבוננים בהשגה עיונית של תורת החסיד[ות], ובהגיעם לנקודת ההכרה במי שאמר והי' העולם, היו צועקים מנהמת לבם, אוי גוואלד.

ההמי' הנפשית אוי גוואלד, הנה לא זו בלבד שהיא מנסרת ברקיע השמים הלוך ועולה עד רזא דאין סוף ב"ה, אלא היא נמשכת כמעין בלבבי גזעם לדורותיהם.

בחיי היום יומי אנו רואים לעתים קרובות, אשר בבוא זמן מיוחד אשר לפתע פתאום הנה ניצוץ נחלת אבות החסידים יהי' לבער בלב גזעם בפעולה ממשית לטובת החסידים והחסידות.

ובזה הנני לבקשו כאשר בתל אביב נוסדה ישיבה אחי התמימים וחדר בני תמימים, אשר ישתתף בתמיכת המוסד ולהרבות חברים תומכים ועוזרים מבין מכיריו ומיודעיו יחיו, ובגלל זאת יעזרהו השי"ת בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר.

(אגרות קודש ח"ד עמ' שצח)